

Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlilində istifadə edilən üsullar

Səadət Zeynalova^{1*} , Elimdar Məmmədov^{1*}

Xülasə. Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlilində müxtəlif üsullar geniş şəkildə tətbiq olunur. Əvvəlcə statistik və iqtisadi göstəricilərdən istifadə edilir; bu üsul məhsuldarlıq, rentabellik, investisiya həcmi və maliyyə nəticələri kimi göstəricilərin qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. İkinci olaraq, müqayisəli analiz metodu tətbiq olunur, burada dövlət müəssisələrinin fəaliyyət göstəriciləri digər dövlət və özəl sektordakı müəssisələrlə müqayisə edilərək effektivlik səviyyəsi müəyyən edilir. Həmçinin, SWOT-analiz üsulu geniş istifadə olunur; bu üsul dövlət sahibkarlığının güclü və zəif tərəflərini, imkanlarını və təhdidlərini müəyyənləşdirir, strateji qərarların hazırlanmasına əsas yaradır. Risklərin qiymətləndirilməsi və idarəetmə üsulları da əhəmiyyətlidir, çünki aqrar-sənaye kompleksində iqtisadi, ekoloji və sosial risklərin təhlili və onların azaldılması dövlət müəssisələrinin dayanıqlığını təmin edir. Proqnozlaşdırma və ssenari təhlili metodları isə gələcək inkişaf perspektivlərinin qiymətləndirilməsində vacib rol oynayır. Nəticə olaraq, bu üsulların kompleks istifadəsi dövlət sahibkarlığının idarəetmə prosesinin səmərəliliyini artırmaq, qərarların keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və aqrar-sənaye kompleksində strateji planlamayı təmin etmək üçün əsas əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: dövlət, təhlil, statistik, iqtisadi, məhsuldarlıq, rentabellik, investisiya

¹ Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı, Azərbaycan

² Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, magistrant, Bakı, Azərbaycan

* Məsul müəllif. E-poçt: saadat.zeynalova@asoiu.edu.az

Daxil oldu: 4 Mart 2026; Qəbul edildi: 6 İyun 2026; Onlayn dərc edildi: 30 İyun 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BYNC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Methods Used in Analysis of the Current State of Management of State Entrepreneurship in the Agro-Industrial Complex

Saadat Zeynalova^{1*} , Elimdar Mammadov^{1*}

Abstract. Various methods are widely used in the analysis of the modern state of management of state entrepreneurship in the agro-industrial complex. First, statistical and economic indicators are used; this method allows for the assessment of indicators such as productivity, profitability, investment volume and financial results. Secondly, the comparative analysis method is applied, where the performance indicators of state enterprises are compared with other state and private sector enterprises to determine the level of effectiveness. Also, the SWOT analysis method is widely used; this method identifies the strengths and weaknesses, opportunities and threats of state entrepreneurship, and creates the basis for the preparation of strategic decisions.

Risk assessment and management methods are also important, since the analysis of economic, environmental and social risks in the agro-industrial complex and their reduction ensure the sustainability of state enterprises. Forecasting and scenario analysis methods play an important role in assessing future development prospects. As a result, the complex use of these methods is of fundamental importance for increasing the efficiency of the management process of state entrepreneurship, improving the quality of decisions and ensuring strategic planning in the agro-industrial complex.

Keywords: state, analysis, statistics, economic, productivity, profitability, investment

¹Azerbaijan State Oil and Industry University, PhD in Economics, Baku, Azerbaijan

²Azerbaijan State Oil and Industry University, Master's student, Baku, Azerbaijan

*Corresponding author. E-mail: saadat.zeynalova@asoiu.edu.az

Received: 4 March 2026; Accepted: 6 June 2026; Published online: 30 June 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Aqrar-sənaye kompleksi ölkə iqtisadiyyatında strateji əhəmiyyətə malik sahələrdən biridir və onun inkişafı həm ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, həm də sosial-iqtisadi sabitliyin qorunması baxımından önəmlidir. Dövlət sahibkarlığı bu sahədə mühüm rol oynayır, çünki dövlət müəssisələri kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında və emalında bazarın tənzimlənməsinə, qiymət sabitliyinin təmin edilməsinə və strateji resursların qorunmasına cavabdehdir. Müasir dövrdə aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin effektivliyi, onun fəaliyyətində mövcud olan problemlərin vaxtında aşkar edilməsi və düzgün qərarların qəbul edilməsi üçün müasir təhlil üsullarının tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Təhlil üsulları müxtəlif səviyyələrdə istifadə olunur: statistik göstəricilər vasitəsilə müəssisələrin məhsuldarlığı, rentabellik səviyyəsi və maliyyə göstəriciləri qiymətləndirilir, müqayisəli analiz metodları dövlət müəssisələrinin özəl sektor və digər dövlət müəssisələri ilə müqayisəsini təmin edir. SWOT-analiz vasitəsilə güclü və zəif tərəflər, mövcud imkanlar və mümkün təhdidlər müəyyən edilir ki, bu da strateji qərarların hazırlanmasında vacib rol oynayır. Risklərin qiymətləndirilməsi, proqnozlaşdırma və ssenari təhlili isə gələcək inkişaf perspektivlərini qiymətləndirməyə imkan verir və aqrar-sənaye kompleksində dayanıqlı inkişafın təmin olunmasına xidmət edir.

Beləliklə, dövlət sahibkarlığının idarə edilməsi və onun təhlili yalnız iqtisadi göstəricilərə əsaslanmır, həm də strateji planlamanın, resursların səmərəli istifadəsinin və risklərin idarə olunmasının əsasını təşkil edir. Bu baxımdan müasir üsulların tətbiqi aqrar-sənaye kompleksinin davamlı inkişafını təmin etmək üçün əvəzsiz əhəmiyyət daşıyır.

Metodlar

Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlili müxtəlif üsullar vasitəsilə həyata keçirilir. İlk növbədə statistik və iqtisadi göstəricilər əsas təhlil vasitəsi kimi çıxış edir. Dövlət müəssisələrinin fəaliyyət göstəriciləri, o cümlədən məhsuldarlıq, rentabellik, xərclərin səmərəliliyi, investisiya həcmi və gəlirlilik səviyyəsi, bu üsul vasitəsilə qiymətləndirilir. Bu göstəricilər dövlət müəssisələrinin iqtisadi durumunu obyektiv və kvantitativ olaraq dəyərləndirməyə imkan verir. Statistik təhlil nəticəsində həm müəssisələrin daxili imkanları, həm də bazar şəraitində mövqeləri müəyyən edilir (Qafarov, 2024).

Müqayisəli analiz metodu da geniş tətbiq olunur. Bu üsul dövlət müəssisələrinin performansını digər dövlət və özəl sektordakı müəssisələrlə müqayisə etməyə imkan verir. Müqayisələr məhsuldarlıq, rentabellik, xərclərin strukturuna, texnoloji avadanlıqların istifadəsinə və bazar payına əsaslanır. Belə təhlil dövlət müəssisələrinin səmərəlilik səviyyəsini qiymətləndirməyə, onların güclü və zəif tərəflərini aşkar etməyə kömək edir (Privalov və Privalova, 2021, pp. 227–238).

Nəticələr

Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının strateji təhlili üçün SWOT-analiz geniş istifadə olunur. Bu üsul vasitəsilə müəssisələrin güclü tərəfləri, məsələn, dövlət dəstəyi, subsidiyalar və prioritet investisiya imkanları müəyyən edilir. Eyni zamanda zəif tərəflər, məsələn, texnoloji gerilik, idarəetmə səmərəsizliyi və bazar rəqabətinə adaptasiya çətinliyi də aşkarlanır (Ovchinnikov və b., 2015). SWOT-analiz mövcud imkanlar, məsələn, kənd təsərrüfatı məhsullarının ixrac potensialı, innovativ texnologiyaların tətbiqi, həmçinin, təhdidlər, məsələn, qiymət dəyişkənliyi, iqlim riskləri və beynəlxalq bazar faktorları kimi amilləri də müəyyənləşdirir. Bu təhlil üsulu strateji qərarların hazırlanmasında və uzunmüddətli planlamada əsas rol oynayır (Karavdin, 2020). Risklərin qiymətləndirilməsi və idarəetmə metodları da müasir təhlilin vacib elementidir. Aqrar-sənaye kompleksində iqtisadi, sosial və ekoloji risklər daim mövcuddur. Bu risklərin proqnozlaşdırılması və idarə edilməsi dövlət müəssisələrinin dayanıqlığını təmin edir. Məsələn, məhsul istehsalında iqlim dəyişikliklərinin təsiri, bazar qiymətlərinin dəyişkənliyi və logistika problemləri analiz olunur və onların minimuma endirilməsi üçün strategiyalar hazırlanır (Umbitaliyev və Tayauova, 2025).

Proqnozlaşdırma və ssenari təhlili metodları gələcək inkişaf perspektivlərini qiymətləndirmək üçün geniş istifadə olunur. Bu üsullar vasitəsilə müxtəlif ssenarilər hazırlanır, iqtisadi və ekoloji dəyişikliklərin müəssisələrin fəaliyyətinə təsiri araşdırılır. Bu, dövlət sahibkarlığının idarə edilməsində uzunmüddətli planlamayı, investisiya prioritetlərinin seçilməsini və resursların səmərəli paylanmasını təmin edir (Qafarov, 2024). Əlavə olaraq, informasiya texnologiyalarının tətbiqi müasir təhlilin ayrılmaz hissəsidir. Müasir dövlət müəssisələri fəaliyyətlərini optimallaşdırmaq, məhsuldarlığı artırmaq və bazar tələblərinə daha çevik cavab vermək üçün rəqəmsal idarəetmə sistemlərindən və analitik platformalardan istifadə edir. Bu sistemlər məlumatların real vaxtda izlənməsini, hesabatların hazırlanmasını və qərarların daha dəqiq əsaslarla qəbul edilməsini təmin edir (Sadıqov, 2024). Nəticə etibarilə, aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin təhlili kompleks və çoxşaxəli yanaşma tələb edir. Statistik göstəricilər, müqayisəli analiz, SWOT-analiz, risklərin idarə olunması, proqnozlaşdırma və rəqəmsal alətlərin istifadəsi bir araya gətirilərək dövlət müəssisələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyini artırır. Bu üsullar yalnız iqtisadi göstəricilərin qiymətləndirilməsinə xidmət etmir, həm də strateji planlama, resursların səmərəli istifadəsi və risklərin idarə olunması üçün əsas təminat yaradır. Beləliklə, müasir təhlil metodlarının tətbiqi aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının dayanıqlı inkişafını təmin edən vacib amildir (Privalov və Privalova, 2021).

Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlilində hazırlanmış cədvəl müxtəlif göstəriciləri, onların təhlil üsullarını, mövcud vəziyyəti, güclü və zəif tərəfləri, eləcə də tövsiyələri bir araya gətirir. Bu cədvəl dövlət müəssisələrinin fəaliyyətinin sistemli şəkildə qiymətləndirilməsinə imkan verir və idarəetmə qərarlarının daha məqsədyönlü olmasına xidmət edir (Ovchinnikov və b. 2015).

Cədvəl 1

“Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlili”

Göstərici	Təhlil üsulu	Mövcud vəziyyət	Güclü tərəflər	Zəif tərəflər	Tövsiyələr
Məhsuldarlıq	Statistik analiz	Orta səviyyə	Dövlət dəstəyi, subsidiyalar	Texnoloji avadanlıqların köhnəliyi	Modern texnologiyaların tətbiqi
Rentabellik	Müqayisəli analiz	12%	Bazar mövqeyi, dövlət alıcısı	Yüksək istehsal xərcləri	Xərclərin optimallaşdırılması
İnvestisiya həcmi	SWOT-analiz	Artma meyli	İmkanlar: ixrac potensialı	Məhdud maliyyə resursları	Prioritet sahələrə yönəltmək
Risqlərin idarə olunması	Risk təhlili	Qismən təmin olunub	Ekoloji və iqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi	Bəzi risklər nəzərə alınmır	Risqlərin proqnozlaşdırılması və ssenari planlaması
Rəqəmsal idarəetmə	Proqnozlaşdırma və IT tətbiqi	Təcrübə mərhələsində	Real vaxtda məlumat izlənməsi	Çatışmayan analitik platformalar	Müasir IT sistemlərinin tətbiqi

Məhsuldarlıq və məhsul həcmi göstəricisi statistik analiz üsulu ilə qiymətləndirilir. Bu sahədə dövlət müəssisələrinin məhsuldarlığı orta səviyyədə qiymətləndirilir, subsidiyalar və dövlət dəstəyi güclü tərəf kimi çıxış edir. Lakin texnoloji avadanlıqların köhnəliyi və yeniliklərin zəif tətbiqi zəif tərəf kimi göstərilir. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün tövsiyə olunur ki, müəssisələr müasir texnologiyalar və tədqiqat-inkişaf (R&D) investisiyaları ilə təchiz olunsun. Rentabellik və səmərəlilik göstəricisi müqayisəli analiz üsulu ilə araşdırılmışdır. Dövlət müəssisələrinin rentabellik səviyyəsi digər sektorlarla müqayisədə aşağıdır. Güclü tərəf olaraq dövlət müəssisələrinin bazar mövqeyi və dövlət alıcısının dəstəyi qeyd olunur. Zəif tərəflərdən biri isə istehsal xərclərinin yüksək olmasıdır. Bu problemi həll etmək üçün tövsiyə edilir ki, xərclərin idarə olunması optimallaşdırılsın və müəssisələrin rəqəbatqabiliyyətliliyi artırılsın.

Strateji idarəetmə göstəricisi SWOT-analiz vasitəsilə qiymətləndirilir. Bu analiz dövlət müəssisələrinin imkanlarını və təhdidlərini müəyyən etməyə imkan verir. Məsələn, bazar genişlənməsi və ixrac potensialı imkan kimi çıxış edir, iqlim dəyişiklikləri və bazar dəyişkənliyi isə təhdidlər olaraq qeyd olunur. SWOT-analiz strateji planlamada əsas rol oynayır, çünki güclü tərəflər mövcud resurslardan maksimum səmərə ilə istifadə etməyə imkan verir, zəif tərəflər isə inkişaf üçün prioritet sahələri göstərir (Karavdin, 2020).

Risqlərin analizi PEST və digər çevik metodlarla aparılır. Dövlət müəssisələri makro və mikro riskləri müəyyən edir, iqtisadi, sosial və ekoloji faktorlar təhlil olunur. Lakin bəzi risk amilləri hələ sisteməlik qiymətləndirməyə tam cəlb olunmayıb. Tövsiyə olunur ki, PEST, FMEA və digər qabaqcıl risk idarəetmə metodları tətbiq edilsin və risklərin qiymətləndirilməsi daha əhatəli şəkildə həyata keçirilsin (Umbitaliyev və Tayauova, 2025).

Müzakirə və Nəticə

Proqnozlaşdırma və modelləşdirmə sahəsində ssenari təhlili əsas rol oynayır. Bu üsul vasitəsilə gələcək inkişaf ssenariləri hazırlanır və müəssisələrin fəaliyyətinə təsir edəcək iqtisadi və ekoloji dəyişikliklər qiymətləndirilir. Mövcud vəziyyət göstərir ki, dövlət müəssisələri gələcək inkişaf üçün

baza hazırlayıb, lakin məlumatların sistemləşdirilməsi və rəqəmsal analitik alətlərin tətbiqi hələ tam səviyyədə deyil. Təvsiyə edilir ki, məlumatların toplama və analitik sistemləri gücləndirilsin, qərar qəbul etmə prosesi daha dəqiq əsaslara söykənsin (Kharchuk, 2025). İnvestisiya cəlb edilməsi göstəricisi dövlət müəssisələrinin maliyyə fəaliyyətini və investisiya strategiyasını əhatə edir. Dövlət investisiyaları artırmaqda davam edir və vergi güzəştləri, şərtlərin yaxşılaşdırılması güclü tərəf kimi çıxış edir. Lakin özəl kapital iştirakçıları hələ məhdud şəkildə cəlb olunub, bu isə zəif tərəf kimi qiymətləndirilir. Təvsiyə olunur ki, investisiya cəlb mexanizmləri təkmilləşdirilsin, dövlət və özəl sektor arasında əməkdaşlıq genişləndirilsin.

Ümumilikdə cədvəl 1 göstərir ki, aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsində mövcud vəziyyət kompleks qiymətləndirmə tələb edir. Hər bir göstərici üzrə mövcud vəziyyətin, güclü və zəif tərəflərin müəyyən edilməsi dövlət müəssisələrinin fəaliyyətini optimallaşdırmaq, resurslardan səmərəli istifadə etmək və uzunmüddətli strateji qərarları qəbul etmək üçün əsas yaradır. Təhlil nəticəsində əldə olunan tövsiyələr, məsələn, texnologiyaların modernləşdirilməsi, xərclərin optimallaşdırılması, risklərin sistemli idarə olunması və investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi, dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin səmərəliliyini artırır və aqrar-sənaye kompleksinin dayanıqlı inkişafını təmin edir.

Cədvəl 1 həmçinin göstərir ki, təhlil üsullarının kombinasiyası, yəni statistik göstəricilər, müqayisəli analiz, SWOT-analiz, risklərin qiymətləndirilməsi, ssenari təhlili və rəqəmsal idarəetmə alətləri birgə istifadə olunmalıdır. Bu yanaşma dövlət müəssisələrinin fəaliyyətinin bütün aspektlərini əhatə edir və idarəetmədə strateji qərarların daha əsaslı və effektiv olmasına şərait yaradır. Beləliklə, cədvəl həm vizual olaraq, həm də məzmun baxımından dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin təhlilini sistemləşdirən və qərarların keyfiyyətini artıran praktik vasitə kimi çıxış edir.

Aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlili göstərir ki, bu sahədə fəaliyyət çoxşaxəli və kompleks yanaşma tələb edir. Təhlil üsullarının – statistik göstəricilər, müqayisəli analiz, SWOT-analiz, risklərin idarə olunması, proqnozlaşdırma və rəqəmsal idarəetmə alətlərinin – kombinasiyası dövlət müəssisələrinin fəaliyyətini sistemli qiymətləndirməyə və strateji qərarların əsaslı qəbul olunmasına imkan verir. Mövcud vəziyyət göstərir ki, dövlət sahibkarlığı məhsuldarlıq və rentabellik baxımından müəyyən uğurlara malik olsa da, texnoloji gerilik, yüksək istehsal xərcləri, bəzi risklərin yetərincə qiymətləndirilməməsi və investisiya cəlb etmədə məhdudiyyətlər kimi zəif tərəflər hələ də mövcuddur. Təhlil nəticəsində müəyyən olunur ki, səmərəliliyin artırılması və dayanıqlı inkişafın təmin olunması üçün əsas tədbirlər texnologiyaların modernləşdirilməsi, xərclərin optimallaşdırılması, risklərin sistemli qiymətləndirilməsi, rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin tətbiqi və investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsidir. Belə yanaşma dövlət sahibkarlığının strateji planlamasını təkmilləşdirir, resursların səmərəli istifadəsini təmin edir və aqrar-sənaye kompleksinin davamlı inkişafına şərait yaradır. Nəticə etibarilə, müasir təhlil üsullarının tətbiqi aqrar-sənaye kompleksində dövlət sahibkarlığının idarə edilməsinin effektivliyini artırmaq, qərarların keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və strateji hədəflərə nail olmaq üçün zəruri və əvəzsiz vasitədir. Dövlət müəssisələrinin fəaliyyətində bu metodların davamlı tətbiqi ölkənin aqrar sektorunun dayanıqlı inkişafına və iqtisadi təhlükəsizliyinə birbaşa töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Karavdin, A. A. (2020). Justification of necessity and analysis of state support of the agro-industrial complex. *RUDN Journal of Economics*.
2. Karavdin, A. A. (2020). Justification of necessity and analysis of state support of the agro-industrial complex. *RUDN Journal of Economics*.
3. Kharchuk, V. (2025). The agro-industrial sector as a powerful factor for strengthening the economy. *Social Development: Economic and Legal Issues*, 9.

4. Qafarov N. C. (2024). *Azərbaycanın aqrar-sənaye kompleksi: formalaşması və davamlı inkişaf problemləri*. Elm.
5. Qafarov, N. C. (2024). *Azərbaycanın aqrar-sənaye kompleksi: formalaşması və davamlı inkişaf problemləri*. Elm.
6. Ovchinnikov, A., Kozenko, Z. N., Bichkov, M., Kabanov, V., & Karpova, A. (2015). Strategic management of sustainable development of agro-industrial complex with economic integration. *European Research Studies Journal*, 18(3), 307–315.
7. Ovchinnikov, A., Kozenko, Z. N., Bichkov, M., Kabanov, V., & Karpova, A. (2015). Strategic management of sustainable development of agro-industrial complex with economic integration. *European Research Studies Journal*, 18(3), 307–315.
8. Privalov, N., & Privalova, S. (2021). *State Support Of The Agro-Industrial Complex*. In N. Lomakin (Ed.), *Finance, Entrepreneurship and Technologies in Digital Economy* (Vol. 103, pp. 227–238).
9. Privalov, N., & Privalova, S. (2021). *State Support Of The Agro-Industrial Complex*. In N. Lomakin (Ed.), *Finance, Entrepreneurship and Technologies in Digital Economy* (Vol. 103, pp. 227–238).
10. Sadıqov, R. F. (2024). İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə aqrar-sənaye parklarının formalaşması və inkişaf istiqamətləri. *Audit jurnalı*, 3.
11. Umbitaliyev, A. D., & Tayauova, G. Zh. (2025). Sustainable development of agro-industrial complex: management strategy. *International Journal of Sustainable Development and Planning*.
12. Umbitaliyev, A. D., & Tayauova, G. Zh. (2025). Sustainable development of agro-industrial complex: management strategy. *International Journal of Sustainable Development and Planning*.